

❧ BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA ❧

ANY XIII

JUNY DE 1903

N.º 101

EN JOSEPH M.ª PELLICER DE DOU Y PAGÈS

† a Mataró'l dia 26 de Maig passat

glorificar y va desenterrar la seva executoria de noblesa va ser el ripollès que ocupa un dels llocs d'honor entre'l nombrós estol catalanista, En Joseph M.ª Pellicer de Dou y Pagès (A. C. S.)

R. S. P.

EXCURSIÓ A ALPENS

Santuari de La Quar, Vilada y Sant Jaume de Frontanyà

Un temps esplèndit, un cel ras, serè, sense un núvol en l'horitzó; les montanyes retallades destacant-se en la blavenca atmòsfera; els termes apropats per la puresa de l'aire; el sol ponent-se majestuós entre les cantelludes arestes del Montserrat, sense'l més petit celatge que enlleganyés aquell ull gegantí, d'esplendorosa majestat, que's fonia fent una soberca guinyada, bipartit per un dels colossals mogots de la pintoresca y santa montanya, deixant una estela esplendorosa de llum; un fred rigurós y quiet que glaçava les halenades de l'aire, tot feya esperar unes diades favorables y esplendoroses pera efectuar una excursió d'hivern per les montanyes. Tot això observaven y presentien agradosament els set excursionistes que, posseits de falagueres impressions, saturats de desitjos placèvols y proveits de tot quant consideraven menester pera'l mellor èxit de les vinentes jornades, anaven, podriem dir-ne prosaicament engaviats, en un departament de tercera del tren que, sortint a quarts de tres de la tarde, se'n va tot mandrosament vers a Sant Joan de les Abadesses, fent parades interminables en gairebé totes les estacions. Eren els mentats excursionistes els Srs. Abella, Carbó, Galilea, Puntas, Torras y Buxeda (Cèsar), Torras (Joseph M.^a) y el que té'l gust de relatar-vos el curs d'aquesta interessant excursió.

Més enllà de Centelles les ombres nocturnes cobrien ja l'espai, y, termenats els espectacles esplendorosos de la posta del sol, de la vinguda del crepuscol y de la caiguda de la nit, l'ànim se concentrà dintre l'esquifitat del vagó, les conversacions s'accentuaren, y entre anècdotes contades y casos curiosos referents a excursions, ocorreguts a cada qual, les estones passaren volant y ens trobàrem a Sant Quirze, meta de l'excursió en el primer dia.

En el següent, dia 7, a les sis del matí, ben fosch encara, estavem ya tots llevats y disposos pera la marxa. No així'l tartaner, qui'ns féu esperar temps y més temps després d'haver garlat llarga estona, al ras del carrer, ab un altre pròxim, carreter, a lo que semblava, despreciant un fred gelador d'uns quants graus sota zero, gaudint tal volta a tot pler de les delícies d'una nit estrellada de Janer, d'una temperatura glacial, en que's gelaven les paraules a l'eixir de la boca, a prova de pulmonies, pera les constitucions més robustes, pera resistir-la a peu dret y en tota la plenitud de l'aire lliure. Alguns cinchs d'aiguarent o de barreja devien haver servit de combustible pera apaibagar les inclemencies de l'atmòsfera. Ab tot, aquella garlada'ns va servir de molt a nosaltres excursionistes, donchs aquell continuat zumzum sota'ls balcons ens desvetllà abans d'hora, y, quan ens cridaren pera llevar-nos, ja estavem deixondits y prests a aixecar-nos.

Ens reconfortàrem ab un gran vas de cafè ab llet y ens enquibírem a la tartana, en la que hi veniem més que justos, lo que'ns serví, d'altra part, pera no sentir tant de ferm la coenta fredorada.

Marxàrem per la carretera de Berga, vall amunt de la riera de Cussons. Al ser a Corvatera, veinat de Sora, el dia ja havia anat naixent, el sol aclaria'l cim de serra aon se destaca'l santuari de la Verge dels Munts, y en els continuats y pintorescos revolts de la carretera gaudiem, en tot lo que permetia l'encofornament de la tartana, oberta sols per la part davantera, dels esplèndits paisatges, de les fosques y ufanes pinoses, dels escayents panorames que's desenrotllen a llevant, coronats al lluny per les serres de

Santa Madalena y de Milany, Bellmunt y el cònich turó en quin cim s'alcen les ruïnes del castell de Besora.

Se conseguí'l fi de la pujada en el collet de Sant Agustí, situat a 800 metres d'altura, en el fil de la serra que separa'ls aiguavessos del Ter y del Llobregat, límit entre'l Ripollès y el Lluçanès. Extens panorama dret a les montanyes de Berga, Peguera y Cadí dret a ponent, vers a les ja citades de Milany y la Madalena en l'indret de llevant. Està estrebat el coll en la montanya de la Mare de Déu dels Munts, quin santuari s'alça vers a mig jorn a cosa de mitja horeta de distancia.

En el coll s'enforquen les carreteres que's dirigeixen, l'una a Prats de Lluçanès per Perafita, y l'altra a Berga.

En l'enforch de les dues carreteres hi ha un hostel.

En aquest hostel, estació obligada de carreters, cotxers y traginers, ens féu aturar el tartaner ab el pretext de deixar la reata que havia dut pera la forta pujada, lo que li serví a la vegada pera reconfortar-se ab algun gotet d'amíllich o de vi valent.

Baixàrem del vehícul pera desencongir una mica les fins aleshores inactives frontices; y com que quan el dia neix diu que'l fred creix, trobant-nos de més a més en un collet alt y desembraçat, no cal ponderar que disfrutàrem d'una temperatura verament glacial. Quina fredorada, Déu meu! Tots corriem d'ací d'allà atrafegats pera entrar en calor, divagant com ànimes en pena, llestos com follets, inquiets com si tinguessim un mal esperit al cos. Déu me valga! El sol, que daurava'ls cims, no arribava encara fins a nosaltres; y de què'ns hauria servit tampoch, si no havia de tenir força pera rompre un ambient tant congelat?

L'amich Puntas, desafiant l'enrampament dels dits, començà sos treballs fotogràfichs, enamorat de l'esplendidesa de tant preciós paisatge d'hivern.

Menàrem la pressa al tartaner, ens engaviàrem novament, més enfredolicats que abans de la parada, y, passant per Sant Agustí, dominant les clotades de Sora, sobre les que s'alça'l turó de Santa Margarida y el serrat

aon se destaquen apropats l'antich y gran casal de Portabella y l'iglesia de Vinyoles, després d'haver passat pel peu de la Font de l'Ase arribàrem a Alpens.

Encarregat l'esmorzar, ens en anarem a recórrer el poble y sos envoltants, visitant l'iglesia y el lloch aon rebé la mort el general Cabrinety en un empenyat combat ab les forces carlistes, en l'última guerra civil. A l'embocar un típich carreró en pujada, que conduceix a l'iglesia, aquell brau militar se trobà ja ab que'ls trabucaires y moços de l'esquadra de les forces contraries estaven possessionats de la part de dalt del poble. Animà a la gent ab l'exemple, y, posant-se a l'enfront de la columna, que venia caçada de llarga jornada, embestí de dret la pujada, morint a les primeres descargues, al peu del portal d'una rònega casa. Mort en Cabrinety, la desfeta fou general y tremenda y la carniceria espantosa. Escruixeix sentir-ne contar detalls a la gent del poble que encara poden recordar-se'n. El cadavre del malhaurat general sofrí quatre enterraments. Ignorant de moment els carlins la seva mort, rebé sepultura comú ab els altres soldats. Correguda després la brama d'haver sucumbit en la brega, el desenterraren pera cerciorar-se'n y donar-li coneguda sepultura. A les acaballes de la guerra foren reclamats sos òssos pel govern militar pera esser trasladats a Barcelona. Més tard la seva familia'l féu desenterrar novament pera donar-li definitiva sepultura a Mallorca, la seva patria.

Alpens, poble de 480 habitants, situat en la comarca lliuçanesa, junt al límit del Ripollès, en la part superior de la conca de La Gavarresa, pertany al bisbat de Vich y està comprès en el partit de Berga, provincia de Barcelona. Se troba a 840 metres sobre'l nivell del mar. Té l'aspecte rònech; no obstant, en sa plaça, gran y llarga, hi ha cases antigues de bona presència, ab adovellats portals. En mig de la placeta, a l'enfront d'un típich arch que hi dóna accés, s'hi nota un pou comunal ab brocal rodó de pedra, cobert de poch ab una baluerna d'obra que damunt d'ell s'aixeca pera preservar de l'aire a les dònes que pouen l'aigua. L'iglesia guarda tant sols de sa antiga planta un

CARRER D'ALPENS

CAMÍ D'ALPENS A LA QUAR. MOLÍ DEL GRAELL

CAMÍ D'ALPENS A LA QUAR

VALL DE MARIÈS, PALANCA DE LA MASADA

bell campanar ab esbeltes obertures. La fatxada, barroca de molt mal gust, té forma de capçalera. L'interior no ofereix particularitat notable.

Es patria Alpens del savi astrònom català Fra Agustí Canyelles, quin retrat orna nostra galeria d'excursionistes cèlebres.

En el terme hi ha riques y fresques fonts y manantials d'aigües sulfuroses. Desde la construcció de la carretera, després de la guerra s'han aterrat molt hermosos boscos, y continúa encara de ferm la devastació forestal, sense que cap lley hi posi mida ni aturador.

A mitja hora escassa del poble mereix esser visitada la curiosa Roca de Pena, veritable bellesa natural.

Ben esmorzats y no sentint ja gens de fred, emprendrem via dret a La Quar, quatre hores bones de caminada, baixant y pujant.

Seguint de primer entuvi la carretera de Berga, la deixarem al costat d'una casa nomenada Càn Landri. En la part oposada de la via rodada hi ha una casa de pagès nomenada Terrats que ofereix la particularitat que l'aigua que s'escorre de son teulat cau per una vessant al riu Llobregat y per altra al riu Ter, efecte d'estar situada en el caire mateix de la serra que separa les cayents de la ribera de Sora, afluent del Ter, y de La Gavarresa, tributaria del Llobregat.

Al deixar la carretera seguirem un camí de carro, que va a la gran casa de pagès del Graell, donant la volta pel cim de la coma més alta de La Gavarresa y trobant sota'l camí la font més alta d'aquella riera ab honors de riu. Aquesta font, a l'estiu, convida al vianant assedegat ab la frescor de son aigua. Ara hi passarem pel costat, com qui diu, sense fer-ne esment. El poble d'Alpens, al dessota mateix, oferia un bell punt de vista mostrant ses cases ennegrides, acoblades al voltant de son campanar, ab els alts y baixos de llurs rogenchs teulats, sobre'ls que's destriava'l fum que per un seguit llençaven les xemeneyes de les llars. Seconeixia que era l'hora de coure'l dinar: les dèu del matí.

En arribant al collet Roig travessarem la serra que se-

para'ls aiguavessos de La Gavarresa dels de la riera de Lluçanès, deixant de vista la vall d'Alpens y a la dreta'l camí que porta al Graell, rica pagesia, ab capella propria, emplaçada en el caire d'un serrat, entre les dues valls, dominant un molt extens punt de vista. Baixarem per un corriol que s'esmuny joganer per entre un hermós bosch de pins, clapat de roures sapats y verdoses alsines, trajecte verament encisador per la bellesa dels paisatges. En un ombrejat y amagat clot, al peu de pregona torrentera, s'hi troba la font de les Teixoneres, molt abundosa, que brolla en abundancia entre l'herbatge, sota unes molsoses roques. Li donen nom els caus de teixons entafurats en sos voltants. Torrentera avall, corrent el camí amagat entre'l bosch, se troba'l rabadà del molí del Graell, resclosa de l'aigua sobrera que li dona moviment. El molí pintoresch, com la generalitat dels molins, vorejada la corrent de l'aigua d'altíssims pollancre, es allà proper al peu de la naixent riera de Lluçanès, en un hermós recolze rodejat de dretes montanyes emboscades. El corriol s'enfila pera anar a sortir a l'enfront de la casa dels Plans, bona pagesia emplaçada en un planell conreuat, avançat entre fondes clotades, dominant paisatges de vegetació forestal. Més enllà de la casa, el viarany torna a enfilarse sempre entre boscuria, passa per davant la Casa Nova de La Tor y arriba a un collet, al costat del qual, en un petit promontori, s'hi alça l'iglesieta de La Tor, o torre d'Espar, senzilla, emblanquinada, sense pretencions de cap mena. Aquest collet de La Tor, a 875 metres d'altitut, està obert en una important serra derivada del cor del Pireneu, que, tenint son nus originari en el Puigllançada, 2,408 metres d'altitut, arrenca, en un estreb, de la serra de Matamala, y, prolongant-se per la de Pinós, va a termenar en el Llobregat, en la confluencia del riu de Marlés y La Gavarresa, allí aont acaba la montanyosa comarca del Bergadà y comença la del pla de Bages.

Desde La Tor se van creuant un seguit d'hermosos boscos, tot serrejant per les derivacions de la serra mare, dominant precioses y mogudes fondalades clapejades de

pagesies, de conreus, prats y boscuria. Se passa prop de les cases Cenalla, Vilada, La Pica, La Riera, Birimbet, aquesta última petita, rònega, de pobre y pintoresch aspecte, una veritable casa de pessebre ab tots sos accessoris inherents; més enllà, el Collet y les Serres, y a la dreta, en un replà de montanya, s'ovira, dominant els fondals de la vall de Marlés, la gran casa Boatella, ab sa propera iglesia, y a l'esquerra l'esbarriat caseriu del poblet de Salselles. El fred no's feya ja sentir tant, per més que's veyen clots d'aigua glaçats encara y gebre emblanquent el groguench herbatge. Els tons de la naturalesa a l'hivern són més suggestius; a l'estiu domina per complert la nota verda; en l'època d'entrada d'hivern la gradació de tons es exquisida, podent-se admirar els colorits variats y esplèndits de la vegetació compresa pels rigors de la fredorada, contrastant els pins sempre verds ab la grogor dels prats y dels rostolls en matisades gradacions; al costat de les robustes alsines sempre ufanes y ab fullatge constant, els roures de sapada soca y recargolat brancatge, de tons distints desde'l rogench al gris, els cendrosos pollancre drets y esprimatxats, fins de ratlles, despullats, alçant llurs aguts branquillons dret a la blavenca volta y tota la munió de la variada arbreda ab entonacions distintes, ja vigoroses, ja suaus, melancòliques y simpàtiques alhora; els cayents y grops de les montanyes se destaquen més enèrgichs, y la neu que corona les altes cimes acaba d'arrodonir el conjunt. Tot aquest esclat de magnificència'ns feya trobar menys fadigosos els alts y baixos del camí; el cançanci del cos se trobava minvat per l'abstracció de l'esperit.

Vingué la baixada més forta y fou aquesta per espessa y fosca pinosa de fantàstich aspecte. Al fons vèyem ja la corrent serpejanta del Marlés; en les vessants oposades, la gran casa de la Masada; més enllà, l'iglesia y el gros casal de Casamitjana; més a l'esquerra, la pregona vall de La Quar, que deviem remontar, y dominant-ho tot, entre altres asproses cingleres, el gegantesch estimball de La Quar, coronat pel santuari, presentant arreu per totes ses cares un murallam vertical, inexpugnable. Quant més

caminavem, més semblava que s'allunyés, que fugís de nostre alcanç.

Arribem al clot del riu. Una pintoresca y senzilla palanca de fusta atravessada entre dues roques feixugues, esmolades, esblanquides, salva'l pas de l'una a l'altra vorera. Al peu de les roques s'obre una pregona gola d'insondeuable fondaria, furgada a copia de segles per la bravura y persistència de l'aigua, que s'hi rebat esbogerrada. Acompanyen el riu en avall un seguit de pelades roques, buides de sota, menjades pel treball incessant de l'aigua, que hi corre rabenta y encongida quan inflats torrents y rierols omplen a vessar el llit accidentat. Grans clapes de glaç, lluint d'una lley d'aclarat brillador als raigs obliquats del sol, a una contrallum molt simpàtica, cobrien les roques y margenades del riu ostentant un seguit de blanchs y arrodonits caramells, simulant un conjunt d'orgues fantàstiques, de relats d'encantaris. Part amunt del riu el paisatge's presentava més enèrgich, aspre y trencat.

Creuada la palanca, seguïrem un troç en avall el marge dret del riu.

El riu o riera de Marlés, de curs ja plàcit, ja accidentat, tantost aspre y estret, com recobert de verdor y arbreda en ses voreres, prové de les alteroses montanyes de Sant Jaume de Frontanyà, tenint ses fonts més altes, sota la Creu d'en Soler, 1,350 metres altitud, en la serra que, corrent pels Rasos de Tubau y Sant March d'Estiula, separa aquest riu del Mardàs, afluent del Freser; segueix entre les serres de Matamala y les de Palmarola y Puigcercós, y, anant en avall, corre entre les serres de Pinós y La Guardia a desembocar en el Llobregat, més avall de Puigreig, en l'Atmetlla de Merola.

A l'arribar a La Molina, 670 m. alt., deixàrem el curs del riu pera dirigir-nos dret a ponent per l'engorjada vall de la riera de La Quar. D'allí al cim del cingle semi-cúbich, aon s'aixeca'l santuari, ens calien pujar més de 300 metres.

El camí s'enlaira tot seguit per la vessant dreta de l'oprimida vall, y la pujada es dura y fadigosa. A l'estiu la calor té de ser horrorosa en aquesta clotarada y els raigs

de sol aclaparadors. Ab tot y ser a l'hivern, tots suavem de valent y ens assemblava una broma pesada'l fred que havíem sofert de bon matí en el collet de Sant Agustí.

A mida que's va pujant, el panorama's va engrandint y es fa d'una bellesa incomparable. Corre per una aresta cantelluda y rocosa, dominant per un costat l'abrupta vall de La Quar encinglada, ab penyals tallats a pich, ab fons engorjat, per on salta brincadiç l'encongít torrent. Per la part oposada's descobreix una vall, més abrupta si cab, que va a confluír també al Marlés, recoberta de selvàtica vegetació, entre la que ressurte l'esquenall d'aspres roquers encinglerats. Més enllà l'hermós contrast; les cayents de ponent del Marlés són aspres y trencades; les pudingues de formes cantelludes, els tallats cingles de conglomerats numúlich, ho dominen tot; en la part de llevant s'extén la mirada sobre zumzades de serres emboscades, y, si bé de tons vigorosos per la foscor de la boscuria, de ratlles, en cambi, més suaus y ondulades. S'ovira'l campanaret de Salselles entre grans claps d'arbreda, y enllà un va-y-ve de serralades, podent contemplar ab fruició gran part de l'itinerari que veníem de recórrer.

CÉSAR AUGUST TORRAS

(Acabará)

CRÓNICA DEL CENTRE

MAIG DE 1903

SESSIONS OFICIALS

SESSIONS PREPARATORIES.— El dia 15 tingué lloch la de l'excursió que devia efectuar-se'l diumenge següent, dia 17, desde Tayà a Granollers, passant per Vallromanes y castell de La Roca.

El 29 hi hagué la preparatoria pera l'excursió a Poblet, ab motiu de l'entrega de la bandera que les dónes catalanes regalen a l'«Unió Catalanista», acte que tingué lloch el 1.er de Juny corrent.

El mateix dia's fixaren també'ls detalls de la rebuda que devia fer-se als socis de la «Société des Excursionistes Marsellais», y excursió que junt ab ells se faria a la Montanya de Montserrat.

EXCURSIONS

Excursió a les serres de Sant Mateu y Sellechs y castell de La Roca del Vallès en el dia 17 de Maig de 1903, ab assistència dels senyors Arrau, Cid, Espelt, Mitjans, Moharra, Pont, Santamaria, Torras (Cèsar August), Torras y Buxeda (Cèsar), Torras (Joseph Maria), Tresserra y Valls.

Sortiren de Barcelona en el tren de les sis del matí, per la via de la Costa; baixaren a l'estació d'Ocata, y per la nova carretera veïnal se dirigiren a Tayà. La carretera passa enlairada y's frueix de molt bona vista. Abans d'arribar al poble se detingueren a treure vistes fotogràfiques de l'hermosa creu, gòtica, de terme. A Tayà visitaren l'església parroquial y recorregueren la població, que posseïx algun notable casal antich y modernes *torres*.

Esmorzaren a cà la Valentina, casa que no's fa pas recomanable ni pel bon servey ni per l'acomodo dels preus.

Emprengueren la marxa riera amunt, pujant tot seguit la costa que va al coll de Clau. Pujant serra amunt, a la dreta, passaren per Càn Gallamí, deixant més avall, a l'esquerra, Càn Mayoles. Arribaren a Sant Mateu, 498 m. alt. Dalt d'aquest turó hi ha un pla prou gran, en quin costat de ponent hi ha la casa Riera, grossa masia, modernament restaurada. A l'altre costat del pla hi ha la capella de Sant Mateu, junt a una petita masoveria. En el cim del turó hi ha un pedriç semi-circular, y d'allí's disfruta d'un hermós panorama, dret al Vallès y la Costa, tancant l'horitzó'l Montnegre, Montseny, Tagamanent, Sant Llorenç, Montserrat y altres serralades y a Llevant y a mig-jorn el mar.

A poca distancia de Sant Mateu passaren per la Font, molt ben ombrejada; seguint la serra's troba Càn Bernardó y després Càn Boquet, en un coll, casa molt ben situada de cara a llevant y migdia. Al dessota la serra's veu molt aprop Sant Genís de Vilassar. Darrera la casa hi ha l'ermita del Salvador, en estat ruïnós. El propietari de la casa tracta de fer-ne construir una de nova, més gran y sumptuosa. Sortint de la casa, a mig quart de distancia, a l'esquerra del camí, que va per dalt de la serra, se troba un dolmen, nomenat en el país, per uns, el Roch d'en Toni, y per altres la Roca del Sacrifici. Està format per sis grans pedres; la que'l cobreix té uns tres metres de llarch per 1'30 metres d'ample, encara que es irregular.

Seguint la serralada's troben varies cases, Càn Comat Nou, Càn Cot y algunes més apartades, arribant a la collada aon se deixa a la dreta'l camí d'Orrius, que's veu al dessota, veyent-se a

més, per un costat, gran troç de mar y costa, y per altre'l pla del Vallès. Se faldegen els turons de Sellechs prop de son cim, y poch després se troba l'ermita de Sant Bartomeu; al costat, y tocant, hi ha una petita caseta deshabitada. L'ermita està en un planet conreuat voltat de bosch. Prop hi ha una fresca font. Seguint camí de bosch se baixa pel costat del Vallès y's troben de tant en tant cases de pagès, Cà l'Argent, Càl Quim Duran, y a l'últim l'araval de Càl Nebot Xich, que es poch abans de La Roca.

Dinaren a Càl Vallhonesta, aon donen bastant bon tracte y a preu arreglat.

Després d'haver dinat, alguns se dirigiren directament a Granollers, mentres que'ls altres varen anar a visitar el castell y a treure-n fotografies. Del castell de La Roca se n'han fet ja distintes ressenyes en aquest BUTLLETÍ, alguna molt interessant per ses noves històriques.

Anaren, per fi, a Granollers, seguint la carretera, pera pendre l'últim tren, que'ls tornà a Barcelona.

A POBLET.—Ab motiu de l'entrega de l'hermosa senyera de la que les dònes catalanes en feren present a l'«Unió Catalanista», se reuniren els dies 31 de Maig y 1.er de Juny, en l'històrich monastir de Poblet, un bon aplech de socis del nostre CENTRE. Tingueren allà ocasió de saludar a molts delegats, que de diferents indrets de nostra terra hi havien fet cap, pera presenciar tant patriòtica festa y assistir al mateix temps als *meetings* organisats en alguns poblets de la comarca aquella.

De lo imponent que fou aquest acte se n'hauran pogut fer càrrech nostres llegidors per les ressenyes que'n feren els diaris locals y periòdichs catalanistes: basta sols esmentar que la gernació vinguda de les més allunyades comarques omplia de gom a gom l'esbalandrada esglesia del monastir. L'acte de l'entrega tingué lloch al mig-dia, pronunciant entusiastes parlaments N'Agnes Armengol de Badia y En Joseph Mª Roca, president de l'«Unió Catalanista». Acabats que foren, l'«Orfeó Català» entonà l'*himne de la Bandera*, compost per en Joan Maragall, expressament pera aquesta festa.

Hi assistiren representacions nodrides, de totes les societats autonomistes de Catalunya. En quant al CENTRE EXCURSIONISTA, que fou invitat atentament per l'«Unió», hi fou representat oficialment pel senyor president, D. Cèsar A. Torras, acompanyat d'altres individus de la Junta.

LA «SOCIÉTÉ DES EXCURSIONISTES MARSELLAIS» A BARCELONA Y MONTSERRAT. — El dia 31, a les deu del matí, arribaren a nostra ciutat, procedents de Marsella, una trentena de socis de la Societat d'Excursionistes Marsellesos, entre'ls quals s'hi comptaven algunes elegants y distingides dames. A l'estació'ls esperava una nodrida representació del nostre CENTRE, presidida per D. Cèsar August Torras. Al baixar del tren, se cambiaren breus y afectuosos parlaments de presentació entre M. Servières, en nom dels excursionistes provensals, y el Sr. Torras, en el del CENTRE EXCURSIONISTA, dirigint-se després tots plegats, catalans y marsellesos, cap a l'Hôtel Peninsular, aon se'ls tenia preparat l'hostatge. De l'hôtel, en diferents colles, visitaren, durant tot el matí, alguns indrets de nostra ciutat, y edificis notables, detenint-se especialment en el Palau dels Comtes de Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Audiencia y Diputació, Ajuntament, esglesia de Ntra. Sra. del Pi y Catedral. D'aquí's dirigiren al local del CENTRE, que'ls produí una agradable impressió, mereixent tota mena d'elogis, no sols pel local en general, sinó en particular cada dependència, Museu, Biblioteca, Arxiu, etc., etc. Les antigues columnes anomenades d'Hèrcules que adornen el saló de conferencies constitueixen un dels motius de llur més gran admiració, regoneixent que podia figurar el CENTRE EXCURSIONISTA al costat de les primeres Societats estrangeres.

A la tarde efectuaren l'ascensió al Tibidabo, quedant verdaerament embadalits al contemplar l'esplendent y dilatat panorama que desde allà dalt se domina.

L'endemà, dilluns de Pasqua, dia 1.er del corrent, sortiren, a le sis del matí, cap a Montserrat, acompanyats també per un bon aplech de socis del CENTRE, baix la direcció del Secretari primer, D. Ildefons Par. El temps plujós y boirós que feya privà'l pòguer disfrutar d'un dels millors atractius que presenta l'històrica montanya, això es, la vista que té; més no per això deixaren de fer la pujada a Sant Geroni, visitant de pas els llochs més pintoreschs de la montanya. A la nit estigueren de retorn a Barcelona, y l'endemà, dimars, a la una de la tarde, prengueren el tren, que altra volta'ls tornà a Marsella, havent manifestat abans llur agraiment per les atencions rebudes de nostres consocis durant sa curta estada a Catalunya, per la que brindaren entusiasmat, aixís com també per la Provença, desitjant que siguin cada dia més forts els llaços que junyeixen aquests dos pobles germans.

CONFERENCIES

El divendres dia 1.er el nostre consoci En Joan Tresserra llegí la memòria de l'excursió a Cabrils, Orrius y Argentonà, verificada'l mes anterior, en quin número va publicar-se un extracte de la mateixa, havent merescut unànims aplaudiments de la nombrosa concurrència que assistí a la sessió en la que va donar-se'n compte.

El mateix dia En Martí Estany, ab el títol *Una excursió als sòs feréstechs*, va llegir-nos la ressenya de l'excursió efectuada pels socis Reig, Basté y Piera, a Aiguafreda, l'Abella, Valldenu y Castellar, cap al coll de Pedra Dreta, fondalades de Montmany y Puiggraciós, retornant per La Garriga, després de visitar la Doma.

La conferència del senyor Estany, plena de curiosos datos referents als llocs recorreguts, fou molt aplaudida.

PROBLEMES D'ANTOLOGIA GREGA. — El dia 8 va donar una interessantíssima conferència sobre aquest tema'l nostre il·lustrat consoci D. Ramon Miquel y Planas.

Va començar explicant el significat d'*Antologia*, aplech de composicions escullides o flors d'una literatura, que originàriament va ser grega, extenent-se després a les demés llengües.

Està composta d'*epigrames* que entre'ls grechs tenien un significat més extès que actualment; comprenen lo mateix la senzilla inscripció per commemorar un fet, que l'epitafi gravat en una tomba; l'ofrena amistosa o amorosa, l'alusió política, la resposta de l'oracle, la sàtira fina de costums. Per això l'antologia es tant interessant, perquè penetra dins l'essència del poble grech, ensenyant-nos-el en ses costums, creencies, folk-lore, etc.

Meleagre, Filip de Tessalònica y Agathias havien anat aplegant epigrames de diferents autors antics, y Cefalas en el segle x.^e va reunir les tres antologies, treball que quatre segles més tard va refer Màxim Planudi, imprès per Lascaris a Florencia en 1494. Succintament va anar donant una idea de les diferents edicions de l'obra pels Aldos y per altres ab el nom de *Florilegi* generalment, fins que En Saumaise va descobrir el manuscrit de l'antologia d'En Cefalas, donant marge a les edicions d'En Reiske y d'En Brunck, la que va ser objecte d'un estudi especial d'En Frederich Jacobs, que en 1794 va publicar l'obra magistral titulada *Anthologia græca*, a Leipzig, mentre a Holanda's donava a conèixer

ab el mateix títol la traducció que En Groci havia fet de l'obra d'En Planudi. Finalment, un aficionat erudit que no va voler donar a conèixer son nom, va traduir l'obra al francès, fent-la assequible al públich, de la que'l dissertant s'ha valgut per estudiar-ne'ls problemes, que són interessantíssims y molts dels quals s'han anat perpetuant per l'enginy que revelen y l'elegancia de l'exposició.

Aquests problemes, que demostren palpablement el grau d'avenç de les matemàtiques a Grecia, formen una mínima part de l'antologia, y alguns d'ells ja són ben coneguts, no solament per la traducció llatina d'En Bachet de Meziriach a començos del segle XVII, sinó per diferents arreglos, traduccions y aplechs, ont els sortits originariament de l'antologia grega, si no'n formen el fonament, en constitueixen una part principalíssima.

El senyor Miquel, que es un computista entès y un catalanista convençut, vol dotar a la biblioteca catalana dels cèlebres problemes, y a l'efecte'ls ha traduït en vers, anunciant sa pròxima publicació, que serà rebuda ab molt gust per literats y matemàtics.

La concurrència que acostuma venir a totes les sessions y que es tant nombrosa com el local dóna de sí, va escoltar-se de molt bon grat la conferencia, en la que'l referit senyor Miquel va donar proves, sense pensar-s'ho, de ser un erudit de bona mena.

Per via d'exemple tant sols, insertem un dels problemes, titulat «Democarés», degut a n'En Metrodor:

Democarés la quarta part de vida
ha passat com infant;
com jove n'ha esmerçat de cinch parts una,
y un terç com home gran.
Quan la blanca vellesa es arribada,
tretze anys més ha viscut.
¡Ditxós qui arriba al terme de sa vida
després de tant tranquil·la senectut!

La resolució es, segons va fer allí mateix a la piçarra'l conferenciant:

$$\begin{aligned}\frac{X}{4} + \frac{X}{5} + \frac{X}{3} + 13 &= X \\ X + \frac{4X}{5} + \frac{4X}{3} + 52 &= 4X \\ 5X + 4X + \frac{20X}{3} + 260 &= 20X\end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 15 X + 12 X + 20 X + 780 &= 60 X \\ + 7 X + 780 &= 60 X \\ 780 &= (60 - 47) X \\ 780 &= 13 X \qquad X = 60 \text{ anys.} \end{aligned}$$

A l'acabar el senyor Miquel y Planas sa notable dissertació, fou molt aplaudit per la nombrosa concurrència que assistí a dita sessió.

R. S. P.

EXCURSIÓ A LA VALL D'ARAN Y PORT DE BENASQUE, EN PLE HIVERN. — El dia 15, davant d'una nombrosíssima concurrència que omplia per complert el local y dependències adjuntes, el soci En Juli Soler donà lectura a la ressenya de l'interessant excursió que junt ab En Bartomeu Mitjans efectuaren al Port de Benasque, a darrers del Febrer prop-passat. No intentarem fer-ne sisquera un extret, ja que se'n donà compte en un dels anteriors BUTLLETINS, y la publicarem pròximament íntegra. Sols farem esment de les projeccions lluminoses ab que finalisà la sessió, que donaren als presents una idea complerta de l'aspecte que presentaven aquelles montanyes cobertes per un extens y groixut pa de neu.

No cal dir les felicitacions que rebé nostre benvolgut consoci, per son treball, felicitacions que's feren extensives a son company En Bartomeu Mitjans.

Aquesta sessió tingué lloch en una sala convenientment habilitada del primer pis, que dintre poch temps ha d'ocupar el CENTRE.

CARTES D'UN AMICH DURANT UNA EXCURSIÓ. — El soci En Pere Joan Bonet Marquès, el dia 22 donà compte d'un ben escrit treball, en el que, ab el títol de «Cartes d'un amich durant una excursió», descrigué algunes sortides efectuades cap a Martorell, Masquefa, Piera, Capellades y Pobla de Claramunt, fent especial menció del castell que hi ha en la darrera d'aquestes poblacions. La conferència anà acompanyada de les projeccions dels més hermosos llochs de l'excursió descrita.

A l'acabar el senyor Bonet la ressenya de les excursions esmentades, fou saludat ab forts picaments de mans per part de la nombrosa concurrència que hi havia en el local.

POBLET, SANTES CREUS Y MONTSERRAT. — El dia 29, ab motiu

de les excursions projectades pera la pròxima Pasqua 31 de Maig y 1.er de Juny, el soci En Pere Reig va projectar una nombrosa y escullida col·lecció de vistes fotogràfiques de l'històrica montanya y monastirs de Poblet y Santes Creus, havent sigut molt felicitat per la pulcritut ab que les mateixes estaven executades.

CURS DE GRAMÀTICA CATALANA. — Durant el mes de Maig ha continuat el senyor Serra explicant les interessants lliçons de gramàtica, de quals materies pot formar-se cabal idea pel qüestionari que'n publiquem.

Dia primer. — Nom substantiu.

Substantius, subjecte y atribut de l'oració.

Id. complements.

Substantivació de parts de l'oració o del discurs.

Adjectius.

Id. pronominals possessius.

(Barbrismes. Llista dels principals, procedents de la catalanització dels mots castellans acabats en *o*.)

Dia 5. — Pronom personal.

Us y omisió del mateix.

Prefixes y enclítics pronominals.

Contraccions y corrupcions.

E eufònica.

Manera d'escriure varies formes enclítics pronominals, reunides. Us del *en* y del *hi*.

Dia 8. — Formes pronominals de tercera persona.

Distinció del *li* y del *l'hi*.

Reunió del reflexiu *se* ab les altres formes.

Col·locació dels prefixes y enclítics entre sí.

Col·locació dels prefixes y enclítics en relació ab el verb.

(Barbrismes. III. Supressió de la *e* final: *carret*, *juguets*, *tirants*, etcètera.)

Dia 12. — Consideracions sobre'l verb.

Us del *ser* o *esser* y de *l'estar*.

Confosions per castellanisme y segons el llenguatge de diferents punts de Catalunya.

Verbs auxiliars, impersonals y intransitius.

Verbs actiu y passiu.

(Barbrismes. IV. Supressió de la *n* final: *montó*, *pronunciació*, *sessió*, *tensió*, *torreó*, etc.)

Dia 15. — Festa, per haver-se de menester el local per fer projeccions lluminoses.

Dia 19. — Verbs pronominals.

Verbs ab les formes adverbials *ne* o *en* y *hi*.

Verbs invariants.

Observacions sobre cada un dels temps.

(Barbrismes. V. Conservació de terminacions castellanques *able* (*agradable* per *agradivol*), *encia* (*convalecencia* per *convaleixença*), *eixer* (per assimilació a *cer* castellà, com *reconèixer* per *reconocer*, *pertenèixer* per *pertànyer*), *era* (*escupidera* per *escupidora*), *ista* (*carlista* per *carli*), *is* atònic (*gènesis* per *gènessi*), *is* tònic (*rojís* per *rojench*), *ide* (*àbside* per *absis*), etc.)

Dia 22. — Us d'alguns adverbis y frases adverbials.

Preposició.

Us de les preposicions gramaticals *a*, *de* y *en*.

Us de les preposicions ideològiques, *a*, *ab*, *de*, *en* y *per*.

(Barbrismes. VI. Conservació de prefixos castellanques: *a* (*acunyar* per *encunyar*), *des* (*destripar* per *estripar*), *sub* (*subterrani* per *soterrà*), *vice* (*vice-president* per *vis-president*), etc. VII. Mala adaptació fonètica catalana: *cinzell*, *quefe*, etc.)

Dia 26. — Us de les preposicions *baix*, *debaix*, *devall*, *sota*, *dessota* y *sub*; *contra*, *desde*, *entre*, *envers* y *cap*; *fins*, *segons*, *sens* y *sensa*; *sobre*, *dessobre*. *munt* y *demunt*; *tras* y *derrera*, etc.

Locucions prepositives.

(Barbrismes per metàtesis: *tomàquet*, *radera*, *gamatzem*, etcètera. Observacions sobre *àliga*, *càtedra*, etc.)

Dia 29. — Oracions compostes.

Observacions generals sobre la sintaxis catalana.

(II. Barbrismes per influències estrangeres. — A) Influència francesa directa: *trelusent*, *xampinyó*, etc. — B) Influència francesa rebuda de segona mà: *oboé*, *edecan*, etc. — a) Influència anglesa directa: *sorge* (despectiu de soldat), *coch*, etc. — b) Influència anglesa rebuda de segona mà: *redingot*, etc.)

Ab aquesta lliçó va donar per acabat el senyor Serra'l present curs de gramàtica catalana; que encara que va explicar ab rela-

tiva extensió la Morfologia y la Sintaxis y lo principal de l'Etimologia y de l'Ortografia (especialment de l'última), parlant-ne a cada pas y il·lustrant-ho ab nombrosos exemples a la piçarra, va dir que sols era lo elemental de la nostra gramàtica y que, si les ocupacions li permetien, donaria un altre curs d'ampliació de Gramàtica catalana.

Els assistents constants a aquest curs, que ha resultat interessantíssim y exposat ab gran claretat, varen felicitar coralment al senyor Serra, demanant-li ab insistència que dongués lo més aviat possible'l segon curs.

Ab molt de gust insertem en el present número les següents lletres de nostre benvolgut amic En Theodor Creus, soci delegat del CENTRE EXCURSIONISTA a Vilanova y Geltrú.

Sr. Director del BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

Barcelona

Vilanova y Geltrú, 2 de Juny 1903.

Senyor meu y benvolgut company: Tínc el gust d'acompanyar-li, per si estima bo siga publicada en el BUTLLETÍ de la seva digna direcció, l'adjunta carta oberta a l'autor de les recomanables «Notes sobre'ls monuments artístichs barcelonins desapareguts durant el segle XIX».

Anticipant-li l'expressió de mon agraiment per la bona acullida que ma petició puga rebre, s'ofereix de V. A. S. y antiquíssim soci d'eix CENTRE,

THEODOR CREUS.

CARTA OBERTA

endreçada al senyor En Ramon N. Comas, autor de les «Notes sobre'ls monuments artístichs barcelonins desapareguts durant el segle XIX».

Senyor meu y de ma major consideració: En les tant curioses com interessants «Notes que sobre'ls monuments artístichs barcelonins desapareguts durant el segle XIX» se vénen publicant en el BUTLLETÍ de nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, he vist se dol V., ab sobra de rahó, de la poca consideració en que s'ha tingut un monument de tanta importància artística y histò-

rica com l'hermosa capella dels reys de Catalunya y d'Aragó, coneguda per capella de Santa Agata.

Més, com no ha estat absoluta, y de part de tot-hom tinguda, semblant desconsideració, permeti-m que reivindiqui, pera una corporació de que tingui'l gust de formar part, l'honor d'ha-ver deturat la ruïna, allà pels anys 1854-55, amenaçant, de tant preuat monument.

En efecte: pera utilitzar aquella hermosa joia com a quadres o treballador d'empremta, on s'hi empremtà un periòdich nomenat *El Constitucional* y son derivat o suplement titulat *El Sapo y el Mico*, que tant enverinades polèmiques sostingué ab el seu congènere *El Papagayo*, allà pels anys 1840 al 1843, si no m'ies infidel la memoria, se romperen les canyes de les columnetes sobre les que descançaven els archs torals, y se partí la nau en dos compartiments horitzontals o pisos, empotrant vigues en les parets y carregant sobre elles lo que pera'l pis de baix era un sostre y pera lo de dalt un trespol.

Ab semblants obres y la trepidació consegüent al destí que's donà an aquestes quadres, s'obriren els esmentats archs torals y restà la fàbrica en un estat per demés deplorable, quan al qui representava en l'ans dit any 1855 la patriòtica dinastia dels Bofarulls, en el cassel de nostre *arxiu de la Corona d'Aragó*, endreçà l'autor d'aquestes ratilles (que llavors entrà a omplir la vacant que per motius de salut havia deixat en la Diputació Provincial el senyor avi de l'actual Marquès de Camps) una carta, cridant-li l'atenció respecte del dit estat d'aital capella y del perill que corria, si no s'acudia a la seva reparació.

Y com en el personal que dita Diputació integrava s'hi comptaven, afortunadament, patricis tant benemèrits com son vis-president en Manel Torrents y Serramalera y el distingit arquitecte en Fèlix Ribas, principalment, fou suficient la senzilla moció feta pel que això escriu, en el sí d'aquella corporació, pera que fos comanat a l'arquitecte provincial, en Francisco de Paula del Villar, l'assegurament y restauració del monument, que's feren, reconstruint les rompudes columnetes, recloent-se'ls archs torals ab tirants de ferro y restaurant-se'l rich enteixinat que cobreix interiorment les dues vessants que forma'l sostre.

Y, ja que de la Diputació d'aquella època's parla y que ab l'estimable treball de V. no deixarà de guardar alguna relació, permeti-m que li deixi aquí consignada l'altra notícia de que també en dita època fou acordada la substitució pels actuals balustres de marbre de les baranes de ferro que enlletgien les

obertures de la fatxada principal del palau d'aquella dita corporació.

Ab tant bona ocasió, s'ofereix de V. afm. S. S.

THEODOR CREUS Y COROMINAS.

Vilanova y Geltrú, 2 Juny de 1903.

EXCURSIONS D'ESTIU

Pera'l pròxim estiu, el CENTRE EXCURSIONISTA ha determinat fer les següents excursions, quals detalls s'imprimiran en fulla apart y's repartirà entre'ls senyors socis que hi vulguin concórrer.

Ascensions.— A Pedraforca y Serra de Cadí, dies 23, 24 y 25 de Juliol.

Excursió.— A l'Alt Pallars, Ribagorça y Vall d'Aran. Ascensions a la Pica de Serbí, Furcanada, pich de la Llança, Armeros y Sendrosa.

(Aquesta excursió durarà desde'l dia 8 al 31 d'Agost.)

Excursió.— Desde'ls Banys de Ribes a Castellar d'en Huch, Fonts del Llobregat y Bagà. Ascensió al Moixaró; de Bagà a Nuria pel pla d'Anyella, pla de les Salines y Pas dels Lladres. Ascensió al Puigmal.

(Dies 13, 14, 15 y 16 d'Agost.)

Excursió.— Al Puigsacalm, Serres de Cabrera y Finestres y Santa Pau.

(Dies 17, 18, 19 y 20 de Septiembre.)

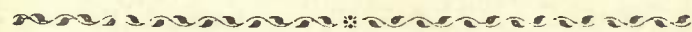
Atès l'entusiasme cada dia més creixent dels nostres consocis, esperem que aquestes excursions se veuran sumament concorregudes.

EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

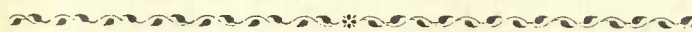
 BUTLLETÍ DEL

CENTRE EXCURSIONISTA

DE CATALUNYA

ANY XIII

JULIOL DE 1903

N.º 102

EXCURSIÓ A ALPENS

Santuari de La Quar, Vilada y Sant Jaume
de Frontanyà

(Acabament)

Pujant sempre, se'ns presenta sobtadament a la vista, tot proper, un joliu paisatge, el poètic molí d'en Pou de La Quar en lo més aspre del barranch, envoltat d'estimbats penyals; la casa, rònega y de pobre aspecte, revesteix, en cambi, un artístich colorit; a sos peus el torrent s'estimba en el barranch, fent un gros salt combat; al damunt del negrench edifici s'extén la bassa d'aigua del molí, formant un bell estanyol festejat per alts pollancre; en les dretes cayents circundants s'extén la fosca pinosa. A pochos passos de la casa, en amunt, en un amagat reclot de la torrentera, hi trobem, mig amagada, la font de La Perxa, emergint de tres abundosos raigs que surten dels esqueys de la penya, que per tots indrets ploricosa regalima.

Nova y forta, encara que curta pujada pera guanyar el Pla de La Quar. Ja hi som. Es un replà en el que s'hi acoblen unes quantes cases rònegues y tristes, formant el cos del poblet de La Quar, que constitueix ajuntament ab La Portella y Sant Maurici. Som ja a 904 metres sobre'l nivell del mar. Ens en falten encara més de 100 pera arribar al cim del fantàstich turó que se'ns alça al davant dret y es-

padat, tallat a pich, pareixent avançar amenaçador en l'espai com si'ns tingués de venir a sobre sa imponent massa, d'un to general grisenc ab exteses llepades, rogenques y cendroses. Pera escalar-lo es precis donar-li la volta, donchs es accessible sols per un indret y per son costat de ponent.

Entre atapait bosch ab magnífichs efectes de llum y de color, y extens panorama entre ses brodades clariaines, tenint l'esgarrifós precipici sota ses inclinades cayents y sospès sobre'l cap l'horrorós estimball de l'espadat cingle, va ascendint-se, revoltant el feréstech turó per dessobre l'ampla y esquerpa collada de Creu de Jovel. En aquell coll s'hi han fet notables troballes que indiquen l'existencia d'una colonia romana. En l'edat mitjana era nomenat Coll de Jovel. Al revoltar el cingle's domina la vall de La Portella, amagada, fonda, rublerta de bosch, tancada en sa part nord pels aspres eriçalls de Salga Aguda y serrats de Piconcell, a ponent per la collada de Mascaró, camí de Berga, sobressortint per damunt de la collada les altes serres de Queralt, Corvera y Peguera, y per llevant, per la serrallada de Campdeparets, La Fageda y serrat de Sant Isidro.

Arribàrem per fi al santuari, y, encomanat un *piscolabis* pera restaurar les forces y reconfortar el ventrell, passàrem a visitar la Verge.

El santuari de La Quar, situat en el punt culminant de l'isolat turó de son nom, format per una roca agrapinyada d'un conglomerat numulítich argilós, enterament despullat de tota vegetació que s'arrela en cambi esplendorosament en sa base, se troba a 1,011 metres d'elevació sobre'l nivell del mar.

El reduït pla format en son cim està ocupat pel santuari, la rectoria y l'hostatge pera'ls romeus.

L'espadada cinglatera es solament franquejable per l'indret del Coll de Jovel; pels demés punts es del tot inexpugnable, obrint-se als peus una paorosa timba de més de cent metres gairebé a plom.

De l'iglesia originaria del segle ix no'n queda rastre. Les actuals edificacions són modernes. Sols queden vesti-

gis de murs antics en les parets de l'iglesia que sostenen un antic arch apuntat, tal volta obra del segle XII. L'interior del temple, pintat modernament, té en la volta quatre grans figures dels Sants Evangelistes. A l'entrar, en un costat hi ha un gran quadro representant a Sant Benet, y en l'altre sa germana, Santa Escolàstica.

Se venera en lloch preferent de l'iglesia l'imatge de la Mare de Déu de La Quar, de gran renomada y devoció en tot el Lluçanès y molta part del Bergadà. L'indicada imatge, d'obra molt primitiva, es una escultura en fusta toscament treballada; està asseguda en una baixa cadira ab respall, que té en sos extrems avançats uns caps de dragó; té l'infant Jesús en el cim de sa falda, aguantant-se enlairat sense aparentar esser sostingut per la Verge; l'imatge mideix un metre y mig ben bons; aparenta vestida ab túnica d'un color vermellós, ornada de flors y dibuixos daurats; va coberta ab un mantell blau que li cau fins als peus, ornant son cap y espatlles una toca de color blanc; dins la tosquetat de l'esculpsurat resplandeix un rostre apacible y somrient; en la mà dreta, que porta alçada, hi sosté un pom daurat, y en l'esquerra, que du baixa, hi té altre pom daurat també, significant, segons les interpretacions religioses, el fruit de vida y el fruit de mort o del pecat. L'infant porta túnica y mantells d'iguals colors que'ls de la Verge y va cobert ab un capell de caràcter mig-egal; té la mà dreta en actitud de beneir, y en la mà esquerra un llibre apoyat sobre'ls genolls, en el que s'hi llegeix *Jesus Christus Filius Dei*; porta'ls peus nus, y les vestidures de roba amaguen l'esculpsurat de la venerable imatge.

Fou aquesta descoberta per un bou, pasturant en l'amagatall de còva aont estava recullida.

En una font que hi ha al peu del santuari se nota, en la capelleta o ninxo obert al dessobre, altra Verge, molt tosca, petita, portant son fillet al braç. L'aigua de la font es apropiada pera la curació de les verrugues.

En fetxa antiga s'anomenava aquest lloch Corre, provinent, sens dubte, del mot Carr o Corr, que en llengua

vascuence significa roca alta. En èpoques posteriors s'ha anomenat La Quar y La Cor.

En la carta dotal de la consagració de la catedral de la Sèu d'Urgell, feta pel bisbe Sisebut en 819, consta entre altres parroquies la de La Quar, com formant part del territori o comarca de Berga. A 1.^r de Desembre de l'any 900, Nantigis, bisbe d'Urgell, consagrà en honor de Sta. Maria un temple en el lloch de La Corre, aon se conjectura haver-hi existit un temple gentilich o mesquita sarrahina, en *ecclesie idolorum*. En 1069 fou cedida la parroquia y iglesia de La Quar al monastir de La Portella, y fins al segle xvi un monjo d'aquell monastir regí la parroquia y el santuari. Junt an aquest hi hagué en l'edat mitjana'l castell de La Quar, que ve citat en el cens de Pere IV, dintre la vegueria de Berga, com a propietat del noble Galceran de Pinós.

Les festes principals que se celebren anyalment en el santuari són la festa de la Verge, en el 8 de Setembre, y els aplechs dels dilluns d'abdues Pasqües. El dia de Sant March pugen al santuari'l rector y feligresos de Sant Pere de La Portella.

Junt a la rectoria hi ha l'hospedatge pera'ls romeus y vianants, aon s'hi troben tres cambres senzillament arreglades, si bé nêtes, cuines y tres grans menjadors. No hi falten tampoch queviures.

El panorama de que's disfruta es d'una imponent grandiositat; cingles, tenebroses fondalades, cims alterosos a l'envoltant, horitzons extensos de plans y montanyes al lluny.

Ocupen el primer terme en el quadrant nord un seguit de puntes de formes rares, cantelludes, hardides, en desordenat enrenou, presidides per l'arrogant turó de Salga Aguda, l'estimbat penyal de Gabaigs y l'escrostonada serra de Piconcell. Sobressurt més enrera la nevada punta, tot just, del Puigllançada, y s'extén de noroest a norest, enlairada per sobre les montanyes de Frontanyà y Montgrony, la carena pirenenca, tota blanca, ab el robust maciç de Puigmal, el característich Torreneules, les crestes del pich

de l'Infern y d'Eyna, Finestrelles, La Vaca, el rebaçut puig de Bastiments y tots els soberchs cims de l'alt circh del Ter, avançant-se afòra'l desinvolt puig de Taga y la llarga serra Cavallera, ressortint mig enfosquida al lluny l'arrodonida coroneta del Costabona; més endavant s'aixeca la maciça serra de Matamala; al noroest s'ovira allargaçada l'extensa carcassa de la serra de Cadí, encaputxada també de blanch y sortint-se enfòra d'ella, soberchs, majestuosos y hardits els gegantescos Pals de Pedraforca; corren cap a ponent les robustes y grandioses serres d'en Cija y Peguera a termenar en l'enforcat Cogulló d'Estela y la redreçada serra de Queralt, més endavant montanyam alterós que pareix s'esforci en redreçar-se pera dominar l'espai; corrent en avall segueixen tancant el llunyà horitzó, ja més baixes, les serres dels Tossals, el serrat de Sant Salvador y les montanyes de Casserres, Serrateix y Merola; darrera d'elles apareixen esfumades les serres de Cardona y de la Segarra; a llevant, per dessobre les més baixes serres del Lluçanès, que s'extenen com un mar tormentós en revolt onatge, més enllà de la plana de Vich, s'alça misteriós el gegantesch Montseny, les aspres serres de Les Guilleries, l'esqueixalat Collsacabra y serra de Cabrera, l'alterós Puigsacalm, ab les serres de Santa Madalena, Milany y Bellmunt. Dret a mig-jorn, la mirada's complau y's perd en tant bé de Déu de montanyes y serralades que s'oviren de nostra aimada Catalunya, ressortint a mitjà terme l'august Montserrat y el Sant Llorenç, les serres enasprades de Bertí y Collsuspina.

No sabiem apartar la vista de tanta magnificencia; més quan la fixavem al pregon de la timba que al peu se'ns obria, observavem que, si bé'l sol daurava encara'ls alterosos cims, la fosca ennegria ja les ubagues fondalades y que el dia's despedia ab la prestesa de teló ràpid ab que sol fer-ho en els jorns més curts de l'any. Eren quarts de cinch; ens despedirem de l'amable senyor Rector, qui estigué molt complascent ab nosaltres; arrencàrem com poguerem a l'amich Puntas, que no parava un moment de disparar la màquina veroscòpica, corrent adalerat d'una

part a l'altra mirant d'aprofitar la poca claror pera endur-se'n en el *harresac* tot quant pogués de tant d'hermós com teniem entorn nostre.

Baixant del turó marxàrem, vorejant la timba, per l'aresta enasprada que l'uneix ab el fil de la serralada. Per un corriol franquejàrem a mig caire la dreta pendent d'un enterch penyal que dóna ses cayents als sòts de La Quar, y girant la vista donàrem l'adéu al santuari, que presentà desde allí sobercament la grandiositat de sa esfereidora timba, apareixent com una lley de ciclòpich vaixell navegant en l'espay.

Arribàrem al coll de Gabaigs, descobrint a l'esquerra altra nova y esquerpá fondalada que cau cap als sòts de La Portella, circumscria per una serie de paorosos tossals y mogots de formes extranyes, tantost cúbiques, ja agudes, ja aplanades, ben tost grofolludes. Tot això, vist ja entre dos llustres, oferia un aspecte en extrem interessant y tètrich a la vegada. Enfilàrem per un bosch selvàtich, entre penyalars, remontan l'asprosa vall; un torrent queya a nostra dreta lleuger y remorós, estimbant se de dalt d'un cingle; les siluetes dels pins se retallaven prop del cim en un cel aclarat misteriosament per una llum mig apagada y esmortuida.

Arribàrem a la Creu de Salga tot just al fer-se nit. La creu se destacava enlairada al costat del collet, apareixent engrandida com si estiragacés sos braços a la llum extenuada y moridora de la nit. Ens trobavem a 980 metres d'altitut en un coll que parteix aigües entre'l Margansol y el Marlés. Travessavem la serra que, arrencant de sobre Sant Jaume de Frontanyà, s'extén pel collet dels Olms, coll de Terradelles, puig de Mirosa, montanyes de Palmerola y Puigcercós, corre per l'indret en que'ns trobavem, va a buscar el turó de La Quar pel coll de Gabaigs, baixa a la Creu de Jovell, torna a enfilarse al serrat de Sant Isidro, y per Sant Maurici y Sagàs va a buscar la serra de Guardia pera anar a morir sota Puigreig, en l'unió del Marlés y Llobregat; es un brançal molt important del sistema orogràfich de l'alta montanya bergadana. La

fosca de la nit no'ns permetia ja veure apenes res; deixàrem a la dreta un caminet que per vora cingles va a la casa de Castellar y baixa a Borredà, y a l'esquerra un mal fressat viarany de dreuera pera anar a Vilada. Prenguerem pel camí del mig, veyent tot just el lloch aon posavem els peus, ensotant-nos clot avall entre bosch, travessant torrents que sentiem rondinar precipitant-se per les penyes. No'ns poguerem deleitar ab la vista de la Coma Argentosa, que creuàrem sense veure-la, com tampoch la joliva font del Llop, per quin costat passàrem sense atalayar-la. Sortosament, la lluna aclarava la nit, y, si bé no il·luminava directament el fons de la reclosa vall, son resplandor bé prou que'ns afavoria, encara que hauriem ben bé necessitat un seguit de llunes a tall d'archs voltaichs en cada cim dels que'ns envoltaven. La fosca de la nit y la llum de la lluna combinats engrandeixen els objectes; aixís es que no dech esforçar-me a significar quines proporcions tant desmesurades ens produïen els gegantescos penyals que'ns enrotllaven, les arbredes majestuoses resseguides y els despenyats barranchs que atravessavem. «Que hermós hauria estat això de dia!» tots exclamavem, y, no obstant, quina grandiositat, quin misteri, quin aclaparament oferia a la nit! Ab la fosca se dobrà'l camí ab tal d'assegurar els passos, que a voltes se presentaven indecisos, sobre tot pera'ls que no estaven fets a les fragositats de la montanya. El camí era glaçat molt sovint, y nostres dificultats tingerem y la caiguda, afortunadament sèns conseqüència, d'algun company a l'atravessar un troç de camí embraçat completament per una extesa llimpa de glaç que's prolongava barranch avall. Per fi, en mig de la negror vegerem blanquejar al fons, a l'altra part de la vall, la carretera de Berga. Això infundí esperit als que's trobaven poch o molt desalentats, y el pas se féu un xich més viu.

Arribàrem per fi a la riera de Borredà en l'hermosa sotada, en la que s'hi troba'l pintoresch molí d'en Font. Travessàrem el riu per un alt pont-palanca sense barana, pujant a la part oposada a trobar la carretera de Sant

Quirze a Berga. Seguïrem aquesta cosa d'uns 5 kilòmetres, arribant a Vilada a les vuit de la nit.

En l'hostal Adjutori teniem encarregat el sopar, ja no'ns esperaven y se l'havien menjat. Fos efecte d'haver-lo de tornar a preparar, o bé que ja'n vénen de mena, les dònnes de l'hostal no són pas gota amoroses; en cambi, l'amo y ei fill són molt amables y complasents. Tenia jo d'anar a fer una visita al senyor Rector, ab qui havia estat en correspondencia ab motiu de l'excursió y que m'havia correspost ab molta amabilitat. Pera aprofitar el temps y pera que no fos després massa tard, pregunto a la robusta matrona que parava taula si tenia temps d'arribar-m'hi, y em respon resoludament que, si no tinch de tardar més de mitja hora, ja puch anar-hi, perquè després seria massa tard. Marxo cap a la porta y em surt de la cuina una dòna esprimatxada y decidida y em diu, tota certa y malmandada:

— Aon va vostè?

— A la rectoria, — responch.

— Donchs ja pot deixar-ho córrer. Vagi-se'n a taula tot seguit. No faltava més que ara se n'anés y ens fes esperar! Cuiti, cuiti: deixi-la córrer la rectoria: o, si no, vagi-hi després.

No'm quedà més recurs sinó creure y tornar-me'n a taula. Més tard, en el trascur de la nit, algun dels altres companys tingueren nova ocasió de conèixer el caràcter mal agradós y imperatiu d'aquelles bones dònnes. Acabat el sopar, en que reinà l'animació y alegria de bons companys, en excursió, vaig tenir el gust d'anar a saludar al senyor Rector.

Ens acomodarem, a la nit, en llits de matrimoni, distribuïts en parelles, tocant-me no més que a mi'l dormir sol.

L'endemà dia 8, a punta de dia erem ja llevats, quedant sorpresos desfavorablement al trobar-nos ab un cel grisench y aplomat que no feya esperar-ne res de bo. L'amich Galilea, que ja tenia'l propòsit desde'l començ de l'excursió de retornar aquell dia al vespre a Barcelona, trobà un company de tornada en el Sr. Carbó, bon amich y com-

DE VILADA A SANT JAUME DE FRONTANYÀ. VALL DE VILADA

DE VILADA A SANT JAUME DE FRONTANYÀ. COLL DE CERCOSA

SANT JAUME DE FRONTANYA

SANT JAUME DE FRONTANYA

pany, que molt atinadament augurà mal del temps y cregué que era lo mellor una retirada dret a Berga. En tot això, el cel, per compte d'aclarir-se, s'anà enfosquint, y ens regalà ben prompte una lleugera nevada que anà emblanquint els cayents de les montanyes y ben tost els camps, els teulats y la carretera. L'espectacle no tenia res de lleig: ben al contrari, era molt captivant; però, en cambi, glaçava nostres il·lusions y anorreava tots nostres propòsits. Era verament *patèlich*, com deya un de nostres companys, en certs moments al començ de l'excursió, — frase que quedà obligada en el trascurs de la mateixa; — y a la veritat, si no era patèlich l'espectacle de la nevada, era patèlich, en cambi, l'efecte que produïa en nostres semblants desconortats la desfeta de tots els combinats plans.

Vingué a quarts de nou la tartana de Borredà, y en ella pujaren nostres bons amichs y companys d'excursió Carbó y Galileu pera dirigir-se a Berga. Els hi ferem, al marxar, una ovació complerta tal com se mereixien, ab cantada y tot d'una patriòtica popular cançó de la terra, y ens quedàrem fraguant noves combinacions.

Un pagès ens digué:

— Oh! Això no serà pas res. Ab la força del sol la boirada, que es prima, s'esfilagarçarà y el mal temps s'espasará.

Aquesta dita devia escamar-me, perquè generalment sempre que la gent de fòra, ab la mellor intenció, m'han pronosticat alguna cosa referent al temps, m'ha succeït del tot lo contrari; però com que aquí la dita afalagava'ls nostres desitjos, ens donàrem per convençuts.

Aprofitant, donchs, un moment allà a les dèu, en que el temps verament semblava voler-se alçar, emprenguerem via dret a Sant Jaume de Frontanyà.

Deixàrem Vilada. Aquest poble, a 580 m. alt., es molt pintoresch. Sa vall es molt rienta, a l'estiu, rublerta de conreus, verdor y arbrat. Té en son terme aigües medcinals y mines de succí (àmbar groch) y betums. La carretera passa per sota'l poble, que està alçat en graons damunt d'ella. Al fons de la vall hi corre'l Margansol, format allí

mateix per l'unió de les rieres de Vilada y Borredà. Tanquen la part de mig-jorn, de la vall, abruptes y esquerpes montanyes de rara estructura, el pich de Salga Aguda, el serrat de Mig-dia, que dóna l'hora ab el sol a Vilada y a Castell de l'Areny; les trencades canals de Sant Miquel y l'erigat tossal de la Mesquita.

A la sortida de Vilada, travessant la riera de son nom y creuant preciosos paisatges de bosch y fondalades, realçats per roures gegantins plens d'ufanor y velluria, ab majestuosos soques, esplèndit y recargolat brancatge, coberts a voltes de verda y atapaïda molsa, revestits altres d'eura relluenta, anarem fent via, passant al peu de les Eures de Vilada, grandiosa pagesia, d'aspecte rich y venerable; son propietari es persona il·lustrada, de bon seny y de bon gust, molt aimant de la riquesa forestal, que no consent que's toqui ni un sol branquilló, com qui diu, de l'hermosa arbreda que orna l'extensa hisenda. Aixís estan de pintoresques y hermoses aquelles boscuries. Y no hi perd pas, donchs cada dia, tant per sa mellor ufana com pel major adinerament produït pels nous medis de comunicació, li val molt y molt més l'arbrat de la boscuria.

Si'ls propietaris rurals compreguessin que'ls boscos aclarits anyal o periòdicament, replantant tot seguit, són una bona renda pera l'hisendat y's fessin càrrech de que la destrucció complerta de l'arbrat, arrasant-ho tot, es pa pera avuy y gana pera demà, altra seria la riquesa forestal de Catalunya, que al pas que anem veurà desaparèixer tots sos hermosos boscos a mida que les vies de comunicació's vagin endinsant pel cor de les montanyes. Sapiguessin els governs al menys donar bones disposicions pera aturar tant devastadora obra! Però, ca!

Enllà de les Eures trobarem la riera de Castell de l'Areny, que remontarem tant prompte per un costat com per un altre, travessant-la seguidament per passeres que, com que la corrent anava revinguda, a voltes se feyen quasibé impossibles.

Desde Vilaça a Camprubí, que es el camí ral de Sant Jaume, té d'atravessar-se quinze voltes la riera.

No cal ponderar lo atractívoles que són ses voreres accidentades, presentant a cada pas nous y hermosos variants de perspectiva, ab cambiants de llum y de termes. Se troba al pas un molí de galan efecte pictòrich: el molí del Ballestà. Corrent amunt se descobreixen unes quantes casetes esglaonades sobre'l marge alterós del llit de la riera. Es el veinat de la Ribera de Castell de l'Areny. Al dessota, en un sòt de lo més galan y pintoresch, s'hi troba'l molí del Forat. Aigua, roques, típica casa, arbreda variada, reconada reclosa, termes amagats, tot plegat constitueix un conjunt deliciós y captivant. En el molí deixarem el clot del riu y'l camí ral de Sant Jaume y Castell de l'Areny, que segueix riera amunt y's bifurca a Camprubí; a llevant, dret a Sant Jaume; a ponent, vers a Castell.

Prenguerem un camí més o menys carreter que puja per la vessant esquerra de la reclosa vall y's dirigeix a Torrents, casa de pagès, camí que serveix a la volta pera desemboscar. Passat Torrents, y a mida que la dextral inexorable dels dallaires no ha arribat encara a consumir sa obra destructora, el bosch se va espessint. Per fi, el camí ample de carreta s'acaba y's penetra per un corriol dins l'espessetat de la boscuria, Quin bosch de pins tant ufà y tant hermós! Y que extrany semblava que trobant-nos en ple Desembre l'herba que encatifava'l sol fos verda y lluenta com si fossim en la bona estació! No semblava pas un paisatge d'hivern. La vall va tancant-se. Arreu se presenten inclinades les vessants de les serres, negroses, recobertes d'espigat y atapait pinetar, que mig amaga'ls grenys botaruts de la carcanada de les penyes. Pareix talment que l'atrafegat rierol que salta y rebot joguinós y atrafegat per entre'ls replechs de l'encongida vall no vagi a trobar sortida y que dretes y negres parets tinguin de privar-nos el pas; més a uns replechs amagats ne succeixen d'altres, y en aquella soletat trobem encara una casa habitada, Cercosa, envoltada per la pineda y els barranchs. Passem el Mal Pas, aon per medi de tronchs d'arbres y aprofitant un relleix s'obre'l camí a meitat d'una penya encinglada; y amunt de ferm per costaruda pujada, entre constant espes-

sor d'arbreda, s'arriba al coll de Cercosa, a uns 1,000 metres d'elevació sobre'l mar. Nou punt de vista sobre la vall de Cosp, les altes serres de Frontanyà y la Clusa, que la tanquen en sa part superior, l'iglesieta romànica de Sant Julià de Cosp a la cayent de la montanya, els roquers espenyats de Castell de l'Areny més al lluny, y al fons les cases de Cosp y Camprubí. Seguïrem faldejant y en amunt per sobre l'indicada vall, disfrutant de son bonich punt de vista. S'arriba al coll de Les Lloberes, partió d'aigües entre les conques de les rieres de Vilada y Borredà. Se descobren nous horitzons sobre les comes més altes de la vall de Borredà, y s'ovira, a llevant, el blanquinós edifici del santuari dels Olms. Dirigim en aquella direccióls nostres passos, deixant a l'esquerra, enlairada, la casa de Les Lloberes, y al peu del camí una ben arreglada font, quina aigua no podem dir si era fresca, puix no'ns vingué cap tentació de tastar-la. Feya ja estona que rovinejava; ens trobavem humids y desitjavem arribar a port. Seguint els alts y baixos de la part superior de la vall, quins accidents semblava que'ns ailunyessin cada vegada més el santuari dels Olms, que sempre a l'enfront teniem, hi arribàrem per fi.

L'iglesia no ofereix en sí res de particular; es moderna y emblanquinada. En son interior s'hi venera una antiga Verge, advocada pera les trencadures y pera les malures del bestiar.

Es d'època y estil romànich, de fusta; està sentada en cadira, ab l'infant als braços, els brancals del trono són termenats per dues pinyes. Llàstima que vagi enfarfegada per l'antipàtich tontillo, que la trasforma del tot, tenint a més el rostre del tot desfigurat per un dolent enverniquat modern que li trastorna ses primitives faccions.

Té molta anomenada en la comarca'l *Dimoni dels Olms*, per sa fatxa, segons la gent del país, esfereidora. Es una escultura moderna que forma part d'un grupet representant el dimoni als peus de l'Arcàngel Sant Miquel. Es una figura d'època moderna molt xabacana y ridícula, sense expressió ni mica de bon gust. Se conta d'un boig

que's ficà a l'iglesia y l'emprenqué a garrotades ab el di-
moni, imprecant a Sant Miquel en la següent forma:
«Apa, Miquel: tu per dalt y jo per baix. Apa, Miquel, que
entre tots dos el pelarem». El fet es que rompé un braç de
l'esculptura y que, si no hi arriba a acudir gent, n'hauria
fet troços. Pot notar-se encara avuy l'afegidura en l'avant-
braç.

Al sortir dels Olms, la boira ja cobria del tot l'espai,
els termes apareixien confosos y un misteri indefinit s'a-
poderava de la naturalesa endormiscada. El santuari's
troba a 1,180 m. alt., prop d'un collet d'aon se domina ja
Sant Jaume y les valls altes del Marlés tancades en sa
part nord per les altes serralades de la Creu d'en Soler,
Rasos de Tubau y coll de Faig-general. Com ja he indi-
cat, la boira no'ns deixava veure gairebé res. Baixàrem
ràpidament a la vall naixent del Demosell, tributari del
Marlés, y creuant-la'ns trobàrem a Sant Jaume de Fron-
tanyà. Era ja més de la una, teniem de dinar y visitar
l'antich y artístich temple, y el temps no's presentava pas
gens bé pera seguir l'excursió aquella tarde, tant més
quant la pluja anava refermant-se. Determinàrem, donchs,
quedar-nos a fer nit a Sant Jaume.

Ens acomodàrem a l'hostal Marxantó; la gent de la
casa són molt amables y servicials; bon tracte en el men-
jar y llits nets y ben apariats.

Sant Jaume de Frontanyà es un petit poblet de 325 ha-
bitants, distribuïts en veinats y masies. El propi poble
sols té 25 cases mal arrenclerades en dos curts carrers,
en grossa pujada, que conflueixen a la plaça. Se troba a
1,000 metres d'altitud y està arredossat, en sa part nord,
sota'l cingle vertical de Les Forques, de gran alçaria y
nusos cayents. En lo més alt del turó hi ha una creu que
hi fou posada quan les darreres missions. Sant Jaume,
situat en l'extrem nord-est del Bergadà, està comprès en la
província de Barcelona, partit de Berga, y pertany en lo
religiós al bisbat de Solsona.

L'iglesia parroquial es un dels exemplars més purs y
mellor conservats de l'art romànic, en sa bona època

a Catalunya. En aquest temple s'inspirà, pera sa obra, l'arquitecte encarregat de la restauració del monastir de Ripoll, D. Elias Rogent. Es un temple esvelt, de grans proporcions, nau alta y espayosa, murs maciços, construcció severa y senzilla, obra, segons sembla, del segle XI. Sa planta es de creu llatina, ab volta de canó seguit, tenint sols un arch former en la nau principal. L'elegant cimbori vuitavat s'apoya sobre'ls quatre archs torals; té un coronament de finestres, ran de teulada, ab dues lluernes arquejades al dessota, una a la part de davant y l'altra a l'oposada. La fatxada es a doble vessant y una ratlla d'arquets corre dessota'l llarch dels dos cayents. Sobre'l correcte y senzill portal d'entrada hi ha un gran ull-de-bou, obert fa poch temps pera donar claror a l'interior; una bella ratlla d'arquets, trencada pel cos central del frontis, passa al nivell superior del portal, quatre arquets per banda; damunt del rosetó o ull-de-bou, sota dels cayents del remat de la fatxada, s'hi nota una petita finestra d'aspitllera en forma de creu; corona'l frontis un campanar d'espadanya a dues obertures, convertit posteriorment per conveniencia, y en detriment de l'art, en torre quadrada. Els murs dels costats tenen com a ornament una ratlla d'arquets. L'interior, profanat per mans barroeres, està malmenat per renovacions de mala lley; les parets estan empestifades per una espessa capa de calç; els absis estan tapats per altars barrochs y de mal gust. L'absis central, en el que hi ha actualment la sagristia, està format en l'interior per cinch archs de mitges columnes sense base ni capitells, descansant directament sobre l'estibolat que'l recorre.

El temple està alçat a quatre vents, y pel costat de llevant poden apreciar-se molt bé ses elegants ratlles arquitectòniques y l'ajustada combinació dels tres absis y del cimbori; l'absis central, de notable elevació, s'enlaira un xich sobre'ls altres dos. Un dels costats de l'iglesia, el de tramontana, està ocupat pel fossar; el de mig-jorn per una muralla, en la que s'hi adjunta la rectoria. No fa pas cinquanta anys que l'iglesia conservava encara tota sa primi-

tiva fesomia; els més vells del poble recorden encara quan foren recobertes de calç y guix les parets y voltes interiors, treynt tota l'augusta severitat del temple y destruint el simpàtich to que impregna a les pedres la consecució de les centuries. Les taules que adornaven l'altar major y el dos altarets de l'absis pengen en les parets dels costats de l'iglesia, y gracies encara que, al substituir-les pels altars barrochs, xocarrers y de mal gust, que avuy hi ha, fossin guardades y puguin veure-s avuy, encara que no sien en son lloch. La del retaule que's troba a la dreta té notables pintures mig-evals, notant-s'hi algunes testes molt apreciabls. Representa'l sant patró de la parroquia a cavall y en els àngols inferiors hi ha passatges interessants de la vida del sant, especialment per l'indumentaria, ab detalls molt apreciabls de combinació de figures. A l'esquerra, entrant, hi ha altra curiosa taula que representa en trajos del segle xvi als tres sants pagesos, Sant Galderich, Sant Isidro y Sant Lambert, portant quiscun eines de son ofici.

L'obertura de l'ull-de-bou a la fatxada es obra encara més moderna, a l'igual que'l resseguir els junts de les pedres de la fatxada. Es cosa de pochys anys; fou fet per un bon rector que ab més bona intenció que bon criteri ho disposà aixís pera donar major claror a l'iglesia y poder observar mellor desde'l presbiteri, al fer les plàtiques piadoses, als oyents que no estaven ab prou devoció. En una visita pastoral feta pel Dr. Riu, anterior prelat de Solsona, manà, encara que verbalment, que fos tancada la predita obertura, tornant el frontis a son primitiu estat, ço es, obrint-hi, en lloch de l'ull-de bou, la finestra aspitllorada que hi havia, manament no complert fins ara y que no porta camí d'esser executat, no sé si per falta de recursos parroquials o per mancament d'interès o bona voluntat per part de qui sia.

¿No podria'l CENTRE EXCURSIONISTA interessar-se ab el senyor Bisbe actual de Solsona pera que desaparegués aquell adefesi d'un dels mellors monuments de la diòce-

sis y de que's retornés l'iglesia, en quant fos possible, a son harmònich y antich estat artístich? (1)

No es pas aquesta com s'ha escrit y suposat la primitiva iglesia de Sant Jaume, obra del segle x, dedicada en l'any 905 ab assistencia dels comtes Guifre y Miró en la cerimonia. La primitiva iglesia de Sant Jaume se trobava, en seti aspre y alterós, en el cor de les montanyes de Frontanyà, aprop d'una hora de distancia del poble, en el lloch anomenat encara avuy l'iglesia vella, aon s'hi noten restos de murs y fonaments de construccions antigues.

La montanya de Sant Jaume es molt interessant en sentit orogràfic. D'ella n'arrenca en el coll de les Lloberes la serra que separa les valls de la riera de Borredà, de les de Vilada y Castell de l'Areny, que juntes constitueixen el Margansol. D'ella n'arrenca també, en el collet dels Olms, la grossa carena que seguint pel coll de Terradelles se dirigeix a Puig Mirosa, dret a llevant, pera tòrcer després vers a mig-jorn per les serres de Palmerola y Puigcercós, corrent ab continues inflexions y angulositats, dret a La Quar, Sant Isidro, Sant Maurici, Sagàs y serra de Guardia, a trencar-se en el Llobregat, en sa unió ab el Marlés. Aquest riu naix en son terme, tenint ses fonts més altes sota'l coll nomenat la Creu d'en Soler, unit pel coll de la Batallola ab el maciç gros de la serra de Sant Jaume y ab la serra de Matamala pels Boscos de Tubau, coll de Faig General y turó de Sant March d'Estiula.

Agradosament passàrem la tarde a Sant Jaume, a despit de la pluja, que no parà may. L'endemà matinejàrem molt, y ben en debades, ja que la pluja continuava persistent. Determinàrem esperar a veure si'l cel s'aclaria. Aixís se passà tot el dia. El dimecres, al matí, plovent més que may, al veure que'l temps no portava pas camí de mello-

(1) La Junta Directiva del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA'S dirigí al senyor Bisbe de Solsona, posteriorment a la llegida d'aquest treball. El digne Prelat contestà per medi de comunicació suscrita pel senyor Secretari General del Bisbat, oferint ocupar-se ab interès d'aquest assumpto a l'efectuar la visita pastoral y remerciant al CENTRE per son lloable interès en bé de tant estimable monument.

rar, ans al contrari, decidírem marxar a tota costa. Prou ens deyen la gent del país: «Quan aquella dèu d'aigua s'obre en tal caire de penya y's rebat furiosa, no's passa'l Demosell». «Quan d'aquells cingles salten les aigües en copiós devassall formant brunzentes saltants, no pot travessar-se la riera de Borredà». «Ara, un home decidit disposat a mullar-se travessant torrents, prou podria anar a Borredà o a Alpens a portar una carta o un recado». Un home decidit hi va, donchs també hi podem anar nosaltres: aquest fou el vot general dels cinch companys. Dos d'ells prengueren cavalleria y emprenguerem la marxa. Baixàrem de Sant Jaume, passant el Demosell naixent, que portava ja molta aigua, lo que'ns féu suposar la molta que portaria més avall y que, cas d'haver-lo volgut passar pera anar a Alpens, no'ns hauria pas estat possible. Guanyàrem ràpidament la collada de la Creu de Terradelles y tombàrem cap a les vessants de la riera de Borredà. A la dreta descobriem, blanquejant entre la boira, el santuari dels Olms.

En sent al molí de Terradelles ens trobàrem ab la riera de Borredà, que, malgrat el poch curs que encara portava, baixava ample, rondinadora, ab forta violencia, cobrint del tot les altes passerres. ¡Quin efecte tant preciós presentava'l vell molí, en mig d'aquell devassall d'aigua formant tèrboles cascates, ab els arbres nus, ploricosos, les roques pelades y lluentes! Però, més que d'admirar la naturalesa en una de ses més potents manifestacions, se tractava d'intentar el pas de l'aigua. Se provà ab una cavalleria y's vegé ben prompte que la corrent impetuosa l'arrastraria; ho provà a gual un home que'ns acompanyava, y vegé també que, a despit d'haver triat el lloch més ample y planer, s'enfonsava molt y que no podria resistir la corrent de l'aigua. Era precís renunciar a anar a Borredà. Què calia fer? Tornar enrera no era del cas. Decidírem, donchs, travessant serres y bagues, pera evitar els grossos cursos d'aigua, anar-nos-en a Puigcercós, fent prop de dues hores de marrada. No vacil·làrem gens, y, creuant un seguit d'hermosos boscos de pins, que's fan ufanosos en lloch bach y ombrívol, saltant petits si bé atribulats

xórrechs y torrents, arribàrem al coll de Subirats, seguint enlairats sempre fins a l'enfront del rònech castell de Palmerola, convertit avuy en pobre masoveria, enfilat al cim d'enasprat turó. Baixàrem a un aplech de cases miserables nomenades Els Casons, y allí creuàrem ab gran dificultat, els que a peu anavem, el torrent de Palmerola. Quina hermosura de paisatges d'hivern y de mal temps! Quin saltar de xórrechs y torrenteres! Quin espectacle de boires llunyanes, pastoses, refregant-se pels apartats y esglaonats termes de montanyes! Quins efectes de llum, d'imposant y sublim poesia: tot això atravesant boscos de pins atapaits, roures desfregats y gegantescos extenent desolats son desfregat brancatge, alsines ufanoses verdejant sempre, posant sempre bona cara al mal temps desfet! Y tot plegat quina munió de tons de tota lley, groguenchs, grisos, verds, rogenchs, cendrosos, negrenchs; les pagesies oferint aspecte de tristor, ab llurs pallers pansits, llurs teulades regalimant ploricoses, les eines abandonades arreu, la soletat imperant!

Ens tocava tornar a atravesar el torrent de Palmerola bon troç en avall d'allí aon ja havíem patit al passar-lo, engrossat ara ab nous desbordats torrents, molts d'ells improvisats. Consequírem fer atravesar la corrent per una cavalleria, y, fent-la tornar a passar, seguidament logràrem, montats en ella, arribar d'un a un a la part oposada. No obstant, un dels germans Torras, a l'exemple del moço de peu y sense atendre a l'imprudencia que feya, ab tal de guanyar temps, se llençà a atravesar la corrent, y quan ens en adonàrem el vegerem ja ab aigua prop de la cintura, a meitat del curs de la corrent. Arribà feliçment a la vorera oposada, y, rejuntats tots, emprenguerem decididament nova marxa. Arribàrem prompte en vistes del riu de Marlés, que baixava imposant, replè, desfent-se en botzinadors cayents d'aigua, rogench, ab llepaces negroses, llençant, al rebote en els penyals, xàfechs de bruta escuma, sentint-se'l craqueig dels còdols, arrossegats, petar els uns contra'ls altres.

Pensàrem aleshores en aquella palanca de la Masada,

en la propia riera de Marlés, aont ens haviem aturat a reposar el primer dia, en aquell benestar, aquella verdor d'aigua de la gorga, la blanca y espurnejanta escuma dels cayents d'aigua sobre les roques, aquelles candeles de glaç, tant pures y trasparentoses, y ens figuravem com devia estar en aquells moments tot desaparegut, candeles, verdor, roques, cristalls d'aigua, convertit aquell siti d'ideal bellesa en lloch de devastació, de paorosa poesia.

En això anava plovent sempre, y tot xipollejant arribarem al pont de Puigcercós, en la carretera de Sant Quirze a Berga, després d'haver passat per davant de la casa Puigcercós, mansió de grandios aspecte y venerable sagell d'antigor, ab sortides barbicanes, volada galeria ab pilars y rumboses dependENCIES.

Ens assecàrem lleugera y superficialment en la cuina d'una cabanya de dalladors de bosch que hi ha junt al pont, y, al passar la tartana que de Berga va a Sant Quirze, ens hi ficàrem pera anar a dinar a Alpens. Allí, abans de dinar, ens treguerem la mullada roba, l'assecàrem com poguerem, part en una xera, part en un braser, ens donàrem unes fortes fregues d'esperit de vi, y, tant bon punt haguerem dinat, la tartana'ns conduí a l'estació de Sant Quirze a pendre'l tren que'ns devia retornar a Barcelona.

Ara, estich segur que, si bé mos companys d'excursió, a l'igual que jo, haurien preferit en els moments dificultosos de l'última etapa no tenir de soportar les penalitats sofertes, en cambi avuy, reposats ja y repassant en l'afalagador cristall dels anyoradiços recorts les impressions rebudes, quiscuna inesborrable, se donaran per sobrerament compensats, de les penalitats sofertes, ab les emocions fruides davant d'espectacles insòlits de la Naturalesa, imposants y majestuosos, que no són dables de gaudir sinó per etzar, posant a prova les aptituts excursionístiques y contrarrestant a voltes perilloses dificultats.

PUBLICACIONS REBUDES

Appalachian Mountain Club. Boston. Vol. X, núm. 2.— Presentat ab igual luxe que 'ls anteriors, es el segon número dels publicats aquest any per l'important Societat Nord-Americana, essent notable tant pel text interessant que conté com pels gravats que l'acompanyen. Entre 'ls articles, mereixen especial menció: una cita bibliogràfica de lo publicat sobre les montanyes rocoses (*The Rocky Mountains*), un ab bones il·lustracions de Mr. W. Hallock, sobre California, y per últim un altre de Rev. James Outram, en el que ab mà mestra tracta de les montanyes del Canadà, acompanyat també de bons gravats.

Alpine Journal. Londres. Maig 1903. Vol. XXI, núm. 160.— Conté: *Sis setmanes per les montanyes rocoses en el Canadà*, per H. Woolley.—*Una altra ascensió al Mont-Blanc*, per C. E. Mathews.—*Una bona esllisada*, per Sir Martin Comvay.

Tots aquests articles van il·lustrats ab bons gravats y làmines apart.

Bulletin du Club Alpin Français. Paris. Maig 1903. Núm. 5.— *Congrés del Club Alpi a Còrcega*, ressenya de les excursions efectuades ab motiu de la celebració del Congrès, y festes que's feren.—*Crònica de les seccions y Junta General anyal de 1903*.

Revue des études anciennes. Bordeaux. Tomo V, núm. 2.— C. Jullian, *Notes Gallo-Romanes*. P. Masqueray, *Euripide y les dònes* (primer article: *Papyrologia*!).

SECCIÓ OFICIAL

SOCIS ENTRATS DURANT EL SEGON TRIMESTRE DE 1903

SOCIS RESIDENTS

Domingo Rubert. — Ramon Furnells. — Manel Miret Maymir. — Lluís Pulido Martinez. — Joan Romaní Balada. — Manel Lladó. — Joan Perez Ribas. — Ramon Soriano Malingre. — Emili Bly. — Fran-

cesch Cepeda. — Joseph Perdigó y Cortés. — Albert Santamaria Armengol. — Joan Cid Forment. — Joaquim Palaudaries Brell. — Ramon Calabia y Perera. — Pau Boada y Güell. — Joseph Cabestany Marqués. — Agustí Valentí. — Miquel Pons y Bernareggi.

SOCIS DELEGATS

Miquel Planas Cuquet, a Cabrils.

DONATIUS PERA LA BIBLIOTECA

De l'Academia Bibliogràfica Mariana de Lleida, un volum contenint la ressenya del certamen públich dedicat a Nostra Senyora de Monte-Toro. *Calendario para 1903*.

Del senyor Comte de Saint-Saud, *Etude orographique sur le bassin lacustre occidental de Néonvielle*. — *Le grand pic de la Combe de Pours*, pel donador.

De D. Joaquim Miret y Sans, un opúscul *La cabeza del Rey Jaime I de Aragón*, pel donador.

De D. Joaquim Cabot y Rovira, el volum *A cop calent*, aplech de poesies, pel donador.

De D. Guillem Graell, *Biografia de D. Juan Mañé y Flaquer*, pel donador.

De l'Academia provincial de Belles Arts, *Acta de la sessió pública*.

DONATIUS PERA'L MUSEU Y COL·LECCIONS

De D. Joseph Monsalvatje, de Figueres, un aplech de sagells d'Ajuntaments.

De D. Martí Estany, diferents fòssils procedents d'una excursió a Castellar y Centelles.

De D. Albert Santamaria, varies monedes y medalles.

De D. Joseph M. Vives, un capitell gòtic.

De D. Joan de Noguera Olivas, delegat a Segaró, varies fotografies d'aquella encontrada.

De M. Viallettes, varies fotografies com a record de l'estada dels excursionistes marsellesos a Catalunya.

CRÓNICA DEL CENTRE

JUNY DE 1903

SESSIONS PREPARATORIES

El dia 26 va celebrar-se la preparatoria de l'excursió als Rasos de Peguera, Serra d'en Cija y mines de Figols, senyalada pera'ls dies 28, 29 y 30.

Seguidament el senyor President, D. Cèsar A. Torras, llegí'ls itineraris de les excursions que's farien durant l'estiu y que ja publicàrem en el passat número, donant minuciosos detalls sobre les mateixes, les que es d'esperar que's veuran sumament concorregudes, a judicar per l'interès y entusiasme que han despertat.

EXCURSIONS

EXCURSIÓ ALS RASOS DE PEGUERA, SERRA D'EN CIJA Y MINES DE FIGOLS, EN ELS DIES 27, 28, 29 Y 30 JUNY. — Hi concorregueren els senyors Romaní, Valeri, Santamaria, Rosals, Teixidor, Torras (Cèsar August), Torras y Buxeda (Cèsar) y Torras (Joseph M.^a).

A Berga, aon feren nit el 27, foren obsequiats y molt ben atesos en el Foment Regionalista.

Al matí següent, remontant la vall del Metge y visitant de passada les delicioses fonts de Mossèn Guiu y Negra, anaren als Rasos de Peguera, passant pel Pi de les Tres Branques y la Creu del Cabrer. Dels Rasos de Peguera baixaren a coll de Ferrus, fent d'allí la penosa y recte ascensió de la serra den Cija, montanya sumament interessant, de grandióis maciç, entre'ls citats Rasos de Peguera y els colossals Pals de Pedraforca. En ses clotades superiors hi trobaren grosses congestes de neu. De son cim disfrutaren d'esplèndits cops de vista.

Feren nit a Saldes, aont el senyor Rector, ab molta amabilitat, els mostrà una col·lecció d'objectes arqueològichs y d'història natural recullits en la comarca.

Al matí següent, passant per Vallcebre y son murallam de cingleres, anaren a les mines de carbó de pedra de Figols, aon foren objecte de moltes atencions per part dels senyors Enginyers y del Reverend Capellà de la colonia minera Mossèn Oms. A la galanteria del Sr. Olano, propietari de les mines, se degué que les atencions fossin més complertes y que's pogués visitar en detall tant important explotació y la part industrial de la mateixa.

En les mines se'ls reuní nostre entusiasta consoci delegat a Berga, Mossèn Bonaventura Ribera. Alguns dels excursionistes marxaren aquell mateix dia dret a Berga, havent-els-hi posat la Companyia minera'l cotxe-vagó pera poder fer el viatge més còmodament. Els demés, acompanyats de Mossèn Ribera, visitaren l'Ermita de la Consolació y'ls quadros de Viladomat y l'interessant iglesia de Sant Salvador de la Badella, fent nit a Pont de Raventí. El següent dia, després de visitar l'antiga y romànica iglesia de Serchs, pujaren per la pintoresca vall de Les Garrigues

a visitar les ruïnes del Castell de Blancafort, d'aon retornaren a Berga, veient al pas l'interessant Roca Mussolera.

A Berga prengueren el tren, que'ls tornà a Barcelona.

Tant interessant excursió serà objecte d'un treball que serà llegit en una sessió de nostre CENTRE.

CONFERENCIES

UNA EXCURSIÓ A CASTELLCIR.— Ab aquest títol el soci en Martí Estany llegí'l divendres dia 5 un notable treball referent a l'excursió efectuada 'ls dies de Pasqua ab altres companys del CENTRE.

En sa Memòria va anotant el senyor Estany lo més remarcable que troben a son pas desde Mollet, Caldes de Montbuy, Sant Feliu de Codines y Sant Quirze Safaja després d'haver atravesat la riera de Vallbona y riu Tenes. Féu esment de la romànica iglesia de Sant Quirze y del pintoresch camí que desde aquest poble condueix a Castellsir, desde on se dirigiren al castell, situat mitja hora més amunt, del que sen conserven algunes dependències, y en molt bon estat encara, l'emmarletada torre de l'homenatge y la capella d'estil romànich. Havent-se dirigit després cap a Sant Martí de Centelles, el conferenciant va fer una acabada descripció de l'estat en que's troba aquest famós castell y del grandios panorama que desde'ls seus ruinosos murs se descobreix, ressenyant també ab minuciosos detalls la descensió per Centelles.

Tant el treball del senyor Estany com les projeccions lluminoses d'en Pere Reig y en Pere J. Bonet y Marqués, ab que va il·lustrar-se la conferencia, varen ser molt aplaudits.

En la sessió que tingué lloch el dia 12, el secretari, en Ildefons Par donà compte de l'excursió efectuada a Montserrat el dia de Pasqua pels excursionistes marsellesos y catalans, llegint ademés una afectuosa carta que a sa arribada a Marsella endreçaren an aquest CENTRE, agraint els obsequis ab que se'ls havia distingit durant sa curta estada en aquesta ciutat.

Seguidament D. Joseph Treserra llegí la Memòria de l'excursió darrerament efectuada a les serres de Sant Mateu y Sollechs, dòlmens de càn Boquet y Castell de la Roca, donant interessants notícies de lo més notable que havien visitat en la mateixa.

Per últim, el president, D. Cèsar A. Torras, llegí un ben escrit treball històrich enviat per mossèn Serra y Vilaró, soci

delegat a Cardona, sobres el castell d'aqueixa població, fent remarcar lo més notable que en l'ordre artístich encara posseeix y que es probable desaparegui, si no s'interessen per sa conservació les entitats que deuen fer-ho, donchs, segons notícies, el ram de guerra ho abandona dintre poch temps.

Tots els treballs foren molt aplaudits per la nombrosa concurrència que assistí a la sessió.

Una sessió ben notable se celebrà'l darrer divendres dia 26. El nostre il·lustrat consoci en Guillem A. Tell va fer una pintoresca relació de l'interessant excursió efectuada al Carlit durant el passat estiu ab altres companys del CENTRE. La dissertació del senyor Tell, que fou molt aplaudida, va anar il·lustrada de projeccions fotogràfiques d'en Viada, que varen ser també molt ben rebudes per part de la distingida concurrència que omplia'l local del CENTRE.

ELS DISTINTIUS DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.— Han quedat ja enllestits els nous distintius que d'aquí endavant podran usar els socis del CENTRE en tots els actes oficials. L'escut està executat correctament y's destaca sobre fons esmaltat, tenint al seu voltant inscrit el nom de la corporació a que pertany.

Poden adquirir-se'ls nous distintius en la Secretarí del CENTRE al preu de 2'50 pessetes.

NOTA.— En el número passat del BUTLLETÍ va passar desaperbut un erro, que'l bon criteri dels llegidors haurà salvat ja.

En la 2.ª ratlla de la plana 163 hi consta:

+ 7 X + 780 = 60 X, en lloch de 47 X + 780 = 60 X.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

VISTA GENERAL DEL CASTELL DE CARDONA

SEPULCRE DEL DUCH FERRANT DE CARDONA